

Kritikai Napló.

Duhamel: Scènes de la vie future.

Jelenetek a jövőből: az ember Wells időgépére gondol s vonakodva kezd bele a hosszú előszóba. Kit érdekel a jelenből kiszámítható jövő? Kit érdekel az utópiát szolgáló jövő? A tizenkilencedik század engedelmes jövője, a történelmi következetesség zsinórján vezetett bari farkasfogakkal fordult vissza naiv vezetőjére. A harapások még vérzenek s többé nem merjük azt állítani, hogy kiismertük a bárány, fenevad természetét.

Szerencsére Duhamel jövője nem az utópia Óperenciántúlja, csak az az Oceánontúl, ahol az emberiség jövője készül. A föld nagy s egy pillanatban sokféle század fér el rajta. Ázsia a mult, Európa a jelen, Amerika a jövő. Az idő forrása valahol Csikágó körül van s Newyork fölött, az Atlanti-Oceánt keresztezve árad kelet felé. Ami Amerikában «van», nálunk «lesz». Semmi szükség sincs Wells időgépére; ülj fel egy óceánjáróra s egy hét alatt a «Jövő élet» országában vagy. A *Scènes de la vie future* amerikai utirajz.

Utirajz, helyesebben utipolémia. Duhamel nem amerikai képeket hozott Franciaországba, hanem a francia szempontot vitte át Amerikába. A könyv háromnegyedrésze beszélgetés. M. Duhamel vitatkozik Mr Pitkinnel, Mr Stonesszal, dr. Brookkal. Mr Pitkin büszke Amerikára, M. Duhamelt megfélemlíti Amerika. Duhamel érvei elképesztik Mr. Pitkint, egy pillanatra maga is Duhamel gukkerén át nézi önmagát s a százmillió Mr. Pitkint; ő maga is megborzad Amerikától, de aztán felülkerekedik a védekező megszokás, rámosolyog a vendégre: ah, a francia esprit; ezek a franciák javíthatatlanok.

Mért polemizál M. Duhamel Ameri-

kával? Mert ő is azok közé tartozik, akik kétféle civilizációt ismernek: egy humanistát, amely az embert emberibbé teszi s egy mechanikai-higiénikust, amely toronyvárosokat épít s törvénybe iktatja a fogkefe kötelező használatát. Duhamel abban a boldog évtizedben született, amely még regényeket írt a fogkefe civilizáció megváltó hivatásáról s ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely borzalommal eszmélt rá a humanista civilizáció alulmaradására. Egyre több gondolkozó hördül fel a gép- és sportáldás ellen, amely a szellem papjaitól elragadja utolsó hívőiket s mint új özönvíz, sziklák csúcsára szorít fel mindenféle humanizmust. Európa elamerikásodik, panaszolják ezek a gondolkozók s Duhamel az a francia, aki barlangjában keresi fel a fenevadat. Az ő taktikája ez: Az ember olyan, hogy természetesnek találja, amit megszokott. Az amerikaiit nem ijeszthetem meg azzal, hogy ő amerikai; az európaiit sem azzal, hogy ő európai. Amerika és Európa közt azonban húsz év van, Amerika húsz évvel amerikaibb, mint Európa. Ezt a húsz évet érdemes lesz kihasználni. Amerika még elborzaszthatja az európaikat, akik önmagukon már nem tudnak elborzadni. Duhamel azért utazott Amerikába, hogy szuperlatívuszban szidhassa Európát.

Ez az oka, hogy M. Duhamel Amerikában csupa olyan dolgon borzad el, amin Európában is elborzadhatott volna. Autó, mozi futballmérkőzés, vágóhíd, reklámtábla nálunk sem vadonatujdonságok. Duhamel tehát nem az autók és a reklámtáblák ellen agitál, hanem a sok autó és a sok reklámtábla ellen. Amerika az ő számára mennyiség-tani probléma. Amerikán bizonyítja be, hogy a hu-

manista civilizáció fordított arányban áll az autók számával (gép vagy «baconi» civilizáció). A könyv állandóan visszatérő tétele: az amerikai elbutulás az amerikai civilizáció következménye.

Attól a pillanattól fogva, hogy az óceánjáróra behatoló egészségügyi őr a szájába akarja nyomni a hőmérőt, Duhamel semmivel sincs megelégedve. Ő maga is orvos s nagyon jól tudja, mit jelent az, ha egy országban az orvosoknak ilyen túlzottan nagy a hatalmuk. Az orvostudomány természetes törekvése, hogy az ember ne a betegségekbe pusztuljon bele, hanem a betegségek elleni védekezésbe. A higiéné Hangyaország szent tudománya. Az államnak kötelessége polgárai egészségét polgárai ellenében is megvédeni: ez az a tétel, amellyel az állam polgárait a legtetszetősebben igazhatja le. Az örültek ivartalanítása, az alkoholtilalom ennek a hangyacsináló konformizmusnak a feltűnő kinövésai. A szájba dugott hőmérő Duhamel szemében szimbólum: ez a hőmérő ábrázolja Amerika önkéntes rabszolgásgát.

Amerika az az ország, amely a legsikeresebben nyomta el az emberi szabadságot. Annyira, hogy az amerikai polgár semmire sem olyan büszke, mint a szabadságára. Nem veszi észre, hogy e látszatszabadság mögött Amerika rabszolgája sinylődik. Hogy is venné? Értelmét elkábitják a sületlenség templomai: a mozik; fülét betömi a rádió konzerv-zenéje; a reklámtáblák elfogják szeme elől a tájat; kozmikus helyzetérzését kiszédíti belőle az előremenő ringlispil: az iram. Vidámsága tánc, amelynek másutt más neve van és tilos alkohol, amelynek becézőneve lehetne, hogy méreg. A szállodában, ha a férfinak nőlátogatója akad, nyitva kell hagyni az ajtót: ez az erkölcs. De a fiatal lányoknak bőrzei árfolyamuk van s ha a serdülőn tizenöt éves

korában kiüt valamelyik ősenek egy csepp néger vére, azonnal kiközösítik.

Az amerikai azt hiszi, hogy igényei vannak, pedig csak Amerika parancsol rá igényeket. Gyártás és fogyasztás viszonya az ember ellen fordult. Az emberek nem azért gyártanak, hogy fogyasszanak, hanem azért fogyasztanak, hogy gyárthassanak. Az egyéni élet menedékhelye: a család oda. A családi életet kidobták az utcára, az ember klubokban látja vendégül a barátait. A munkahely gálya-pad: az egy-egy mozdulat végrehajtásából álló ipart az újonc félóra alatt megtanulja s üzheti, amíg el nem kapja a gép. Az életnek nemcsak hogy nincs értéke, de meghatározott értéke van. Az expresszvonatok pl. szabadon szelik át a legforgalmasabb városrészeket, mert a társaságnak a bal-esetkártérítés kevesebbe kerül, mint az aluljárók megépítése. Mondani se kell, hogy a szellem ebben a gépországban nyomorog. Az értelmi fényűzést képviselő könyvtárakkal nem arányos a könyvéhség: a diákélet legnagyobb eseménye az egyetemek közt vívott mérkőzések.

A száguldó tehetetlenség világa ez. Amerikában tehetetlenségüknél fogva száguldanak a dolgok. Itt még a forradalom is elképzelhetetlen; Amerika a forradalmat is magával rántaná. Csikágónak van egy útja, ahol csak autók közlekedhetnek; minden autó harmincöt mérföldes sebességgel. «S ha valaki kevesebbel akar hajtani?» kérdi Duhamel. «Képzeld el egy vörösvérsejtet», feleli vezetője, amely kisebb sebességgel akar előrehaladni, mint társai.» Hát igen, képzeld el! Ebből a kitűnő hasonlatból Amerika géniusza kiált.

Mondani se kell, hogy ez a génusz előttünk is gyűlöletes. Ha a tizenkilencedik század művésze valami próféta- vagy demagógféle volt, az új művész aszkéta. Az a korról él, mi a kor ellen. Akik ma kezdünk írni,

valamennyien a Duhamel Amerikájától fojtogatva s a Duhamel Amerikáját fojtogatva írunk. Senkit sem vetünk meg annyira, mint az Amerikának béreskedő íróit és semmire sem vagyunk olyan büszkék, mint a magányunkra. A Duhamel-féle vitairatokban azonban minden együttérzésünk ellenére is csak félörömünk telik. Nagyon meggyőző ahhoz, hogy egészen igaz legyen. Amit Duhamel elénk tart, attól félek, nemcsak fél igazság, de fél-Amerika is. A nagy spanyol írók igazi olvasótere ma Délamerika s vajjon nem áramlik-e Északamerika felé is egy európai áram, szemben azzal, amely Duhamel Amerikáját zudítja ránk. Ki bizonyítja be nekem, hogy a jövő forrása Csikagóban van s nem az ősi Athénben, vagy az élő Párisban, vagy éppen többek közt az én tollam alatt. A szellem embere minden korban semmiség volt, a szellem azonban ma is nagy dolog. S hátha a szellem a jövő legigazibb forrása; a szellem, a nagy alámosó. Amerika legnagyobb költőjének a versei Párisban jelentek meg s az amerikaellenes amerikai irodalom nem egy új Amerika-e maga is? Életképebb, mint amelyik holnap talán a levegőbe röpül. Ha a csikagói vágóhid vércsatakos néger hóhérját s Menkint, a nagy szatirikust egymásnak engeded, könnyen megtörténhetik, hogy a néger húzza a rövidebbet.

Azt hiszem, meg tudom mondani, mi nem tetszik nekem Duhamel utipolémiajában. Nagyon szellemes, nagyon nekünk beszél, csak egy kicsit — «amerikai».

Eugenio d'Ors: Oceanografia del tedie.

Az orvos nem bízik a Szerzőben: nem pihenést ír elő neki, hanem nyugalmat, abszolút nyugalmat. Tudja, mit jelent az, amikor egy író «pihen», ebben a pihenésben nincs köszönet.

Tessék unatkozni. Amennyire lehet, sem egy mozdulatot, sem egy gondolatot. Szerző nem annyira önfenntartási ösztönből, mint inkább, hogy az akaratát próbára tegye, belemegy a játékba. Otthagyja Barcelonát, kiutazik a közeli fürdőhelyre, beleveti magát a hotelpark egyik nyugágyába és megpróbál nem mozdulni és nem gondolkozni. A nyugágyba délután félnégykor veti bele magát s a hirtelen augusztusi zápor este félhatkor zavarja ki. Ennek a két órának a története az Oceanografia del tedio: az Unalom oceanografiája.

Mi történik a Szerzővel ez alatt a két óra alatt? Az Első Részben: Meleghullámok futnak szét a szemei közül kiindulva az egész testében. Két szag küzd a nyugágya fölött. Megakad a szeme egy villamos ívlámpán. Fölnéz a fölfeléörvénylő égre. A fehér falon szinkarikák keringőznek, egész kis tűzijáték. Fekszik, tehát a lábahegyét látja, lefelé tudja, hol végződik a teste, a feje irányában azonban nem, erre felé nincs vége. A nyári fák lombjai alól a téli fák póreségét hántja ki a szeme s a lomb zöldje s a lombrések levegője arányosjátékával geometrikus figurákat idéz elé. Megindul az öntöző cső s vízsugarának a táncá edes részésgbe ejti. Az égre is feltáncol egy felhő. Lépések hallatszanak mögötte: Lépések a homokban, szuggesztív mozcím. Elzsibbad egyik lába s lassan visszatér bele az érzés: mintha újra kinőtt volna, amit egyszer már leamputáltak. Anélkül, hogy mozdulna, nyújtózik egyet: dicső, heroikus érzés.

Ennyi az Első Rész tizenhat fejezete. A Másodikban egy másik nyugágyon megjelenik a nő, az unalom ellensége. Az égen a Birtoklás és a Fegyelem akarata csatáznak s a kertben a Szerző és az ismeretlen nő farkaszemet néznek. A nőt az orvosi előírás Wagner tiltott Brunhildájává növeszti, a nővé, akiért az anyák sírni szoktak. Óriási feszültség: a Szerző le-

veszi egyik lábát a nyugágyról. A Fegyelem akarata azonban még idejében megállítja a másik lábát: a nő szeme haragosat villámlik s amikor a Szerző megint oda pillant, a kísértő már el is tűnt. A Fegyelem akarata győzött, a Szerző azonban kifáradt. Pirrhuszi győzelem volt. A harmadik részben a Szerző migrént kap s a kitörő eső bekergeti a szállodába. A nyaralásnak vége, a Szerző belátja, hogy ő nem unalomra termett. Visszautazik Barcelonába s megállapítja, hogy egyik emberben van tűz, a másikban nincs s akiben van, annak égnie kell. Mindenki a maga törvénye szerint.

Erről szól Eugenio d'Ors Oceanografiája. Ilyenféle könyv után egyetlen kérdésünk marad: miért írta meg az írója ezt a könyvet? Mit akar ezzel a történettel, amelyben semmi sem történik? Erre a kérdésre maga a könyvcím sugallja az egyik választ. Az ókor meddő síkságnak nevezte a tengert; a tenger azonban nem meddő: az újkor felkutatta s az élet páratlan szép színjátékára talált benne. Megcsinálta az oceanografiát. Ors az unalom «meddő síkság»-ának az oceanografusa. Búvára lett a semminek s új vegetációt fedezett fel az eseménytelen és gondolatlan pillanatokban. Az Oceanografia del tedie tehát dimenziónyitó könyv: mélységet talál, ahol eddig felület volt. Amióta a pszichológia elbűvölte az irodalmat, feltűnő gyakori az ilyen könyv. A lélek az a százdimenziójú tér, melyből minden bátor felfedező új sztereometriát és új perspektívát horgász ki. Proust, Ramon, Joyce nemcsak írók, de feltalálók is. Ors csinja azonban a legegyszerűbb és a leghatásosabb. Operáljuk ki az emberből, amit a legfontosabbnak szokás tartani benne: a gondolkodást és a tettet s még mindig marad egy csomó benyomás, érzélem, agyvillanás, csináljunk ebből embert. A biológusok agykérgüktől megfosztott kutyákkal kísérleteznek; Ors

unatkozója is ilyen felsőbb központjaitól megfosztott, szellemtelenített ember. Félelmetesen bonyolult életű, szervezetét kimerítő ember, akit elég két órára a szellem kormányzata alól kiengedni s magunkra uszítani, hogy kétségbeesetten követeljük vissza a gondolkodást és a munkát.

Ors könyve tehát a címe felől nézve pszichológiai kolumbuszkodás. Egy élelmes idegorvos még szaktanulmányok aprópérezére is beválthatná: «Diffúz asszociációk figyelemkikapcsolásos lelkiállapotoknál» egész jó cím volna. Ez az Oceanografia del tedio azonban csak igen kis mértékben az Unalom oceanografiája. Sokkal kevesebbet fedez fel, mint amennyit elmellőz; inkább tagad, mint állít. Ha a műfaji jellegét kell meghatároznom, legszívesebben «esztétikai tüntetés»-nek nevezem. Történet, amely tüntet a történetek ellen. Az esemény ellen eseménytelenséget szegez, a fontos helyét a nemfontossal tölti ki. Az egész mű százharminc oldal, de ezt három Részre osztja s a részeket több tucat fejezetre. Minden fejezetnek külön, sokatigéző címe van. Úgy jelöli ki a dolgok helyét, mint a legkomolyabb könyv, csak épen a dolgok: semmiségek. A bányakatasztrófa helyébe egy ikragörcs s a szerelmi vallo más helyébe a nyugágyról lecsúszó balláb. A könyv felépítése hibátlan, stílusa biztos, fegyelmezett. Sehol semmi lazaság, könnyelműség. Azorin egyszerre olvasta Racine Phedrájával s azt írja: a kettő ugyanaz; ami az egyik az intelligenciának, az a másik a szenvedélynek. A véletlennek ebben a mondásban bizonyára több része van, mint az igazságnak; az azonban bizonyos, hogy az Oceanografia klaszszicizáló mű. A művész különös gondal fényszeríti ki művészetének páncélját, csak a sisakban és a mellkosárban nincs semmi. Üres, mint a múzeumok páncéljai. Amit Ors az unalom mélyén talál, csak másodsorban pszichológiai

felfedezés, elsősorban szándékos, művészi tartalmatlanság. A történet formái a semmire (vagy alig valamire) alkalmazva. A szerző többre becsüli a semmit a történetnél. Úgy tüntet az irodalmi hagyomány ellen, mint az, aki a magyar politika ellen üres lappal szavaz.

Nagyobb kérdés, hogy mi a jelentősége ennek az esztétikai tüntetésnek? Bizonyos, hogy Ors nem magányos tüntető, nem az a föltünési vágy űzi, amely másokat a Turulmadárra zavar. Az irodalom és a képzőművészet egy jelentős része Orssal együtt tüntet, az ilyenféle esztétikai tüntetés mindennapos. Ha a műfajoknak vannak állandó normáik s vannak korszerű változataik, a mi korunk műfajváltozataiban erős a hajlam, hogy az örök műfajnormák ellen fellázadjanak. Minden képtárlátogató megérti ezt, de megérti az is, aki Gide *sotiejait* vagy Joyce *«regény»*-ét olvasta. A mai műfajok féligmeddig műfajkarrikaturák. A művész komolyan veszi művészetét, de nem veszi komolyan a műfaj megszabta feladatát. Föltartja a kelyhet és a kehelyben nincs bor; nagy méltósággal rendezi meg a koronázási ünnepséget, de akit megkoronáz: egy csimpánz. Művész, tehát őrzi mestersége szent gyakorlatát, de nem adja oda mesterségét a kor *«égetően fontos»* témáinak.

Élő dolgok halálát várja. Ki akarja bőjtölni a korát.

Werfel: Barbara oder die Frömmigkeit.

Nincs kegyetlenebb műfaj a regénynél. A koncipiális észrevétlen fogyatkozását mint torzszülést adja vissza s őrjás méretei plakáttétükkel hirdetik az író módszerhibáit. Egy tehetős író rossz regénye mindig megdöbentő. A műfaj aránytalan bosszút állt a nemes erejét pazarló művészen; úgy érezzük, nem lett volna szabad ilyen kíméletlenül megsemmisítenie a

beléölt szépséget. Ugyanakkor azonban tanulságos is ez a bosszú, mert a műfajok is, mint az emberek, bosszúállás közben leplezik le igazibb természetüket.

Werfel *Barbarájának* páratlanul szép a témája. Barbara egy egyszerű cseh parasztasszony, a korán elárvult Ferdinándnak a dajkája. Az udvarlótartó anya, az öregedő k. u. k. ezredes otthonában Barbara paraszt nyugalma, nehézkes szeretete és jámborsága az egyetlen, amiben az ideges, elfogódott fiú megkapaszkodhat. Az anya Dél-Amerikába szökik és ott pusztul el, a magáramaradt ezredes a hadgyakorlaton üti meg a guta; Ferdinánd fecsegő, nagyravágyó anyai nénjéhez kerül s nem csoda, ha a szíve nem vet új gyökeret, abból él, táplálkozik, amellyel dajkájához tapad. Tízéves korában katonaiskolába dugják, majd amikor ott nem válik be, egy papneveldebe s most már egyre ritkábban, hónapos, éves, évtizedes időközökben láthatja az öreg cselédet, aki hazaköltözik csehországi rokonaihoz. Csakhogy Barbara sokkal jobban szaturálta Ferdinándot, semhogy kivethetné magából. A regény ennek a gyerekkori Barbarának a kifakadása a férfi Ferdinánd érzelmvilágában, sőt intellektusában. Egyik ismerőse kiszökteti őt a papneveldeből, orvos-tanhallgató lesz, megkóstolja a nyomort, mint önkéntes végigsanyarogja a háborút, mint katonaszökevény részt vesz a bécsi forradalomban. A háború szívkieményítő borzalma s a szellem-csömörös bécsi intellektuelek cinizmusa azonban hiába akarja átgyúrni őt: Barbara tiltakozik. A szíve rostjaiban élő cseh asszony felveszi a harcot az érzelmi és értelmi élet magasabb fokán is s megmenti kedveltjét a jámborságnak. Ferdinándból nem lesz sem híres, sem kiváló ember, egy földközítengeri hajón hagyja őt a regény, mint egyszerű hajóorvos, aki azonban bátran a tengerbe dob-

hatja a vén cseléd ráhagyott aranyait, amelyekhez csak végső esetben szabad nyulni, Barbara igazi tartalékja nem ez az arany, hanem a megőrzött szíve.

Sajnos, ezt a kitűnő témát, amely sokkal szebb, mint amilyen hálás, Werfel többszörösen elhibázta. Az első nagy hibára maga a téma kényszerítette rá az író. A dajka jámborságának a kivirágzása a férfi életében: életregényt követelt. Az életregény azonban (nem az elbeszélés) ellenmondás. A regényábrázolásnak megvan a maga sűrűsége. A regény nehezen veszi fel az időt, lomha teste nagy ügyvel-bajjal mozdul odább. Egy harminc esztendeig huzódó regény (a prousti méreteken alul) abszurdum. A kétszázoldalas elbeszélés jobban elbír egy életet, mint a nyolcszázoldalas regény. Werfel e nehézség elől úgy tért ki, hogy életregény helyett négy élettörédeket adott. Csakhogy ezek az élettörédek, az elsőt kivéve, sehogy sem felelnek meg a céljuknak. Egy élettörédek lehetne, mint Proustnál, időbeli: egy-egy pszichológiai motívum érlelődésének a története; vagy térbeli: rövid időre összesűrített események, rövidleg merőlegesen szelik át ezeket a folyamatokat. Barbarához kétségkívül az előbbi illet volna, négy törédek azonban mindenhogyan kevés. Werfel az ijesztő hézagokat aztán egy felemás, egészen tökéletlen módszerrel iparkodik betömni. A törédek hosszú elbeszélésekkel nyulnak vissza a törédek közti időközökbe, szétfolynak az időben és nem töltik ki, térbeliek, dramatizáltak akarnak lenni és nem azok. Az egész regény meddő küzdelem Ferdinánd életével. Harminc esztendő, amelyet a nyolcszáz oldal sehogy sem tud megemészteni.

Ez a módszerhiba (amely leírva nem is olyan súlyos, mint olvasva) egymaga is elég volna ahhoz, hogy a regényt elüsse a témában bejelentett nagy jussától. Csakhogy vannak itt végzetesebb hibák. A papneveldebe

zárt Ferdinándot egy fiatal zsidó ember menti ki börtönéből. Ez az Engländer elszakadt zsidó hagyományaitól, belecsömörlött a megváltó intelligenciába, de betéve tudja az egyházatyákat s a kereszténység intelligenciafölötti igazságait hirdeti; a kereszténységét, amely neki elsősorban zsidó probléma. A frontra viszont egy másik zsidó emberrel utazik ki, az élet minden helyzetében magát kellett Weisszel, aki olyan jellemzőn egyesíti a szereplési viszketetget s a szellem nagy dolgai előtti alázatot. A frontról visszakerülő bécsi lumpenintelligenz kávéházában megint csak zsidók közt forog s ebből a sok zsidóból: a zsidók megtérítésébe beleőrül elméleti zsidóból, a bécsi vörösörség parancsnokává szökellő gyakorlati zsidóból, a hisztérika és pénzmágnás zsidókból szegény Barbara oldalán egy új regény bimbózik ki: a zsidóság regénye. A Barbara-téma azonban semmiképp sem indokolja a zsidó probléma ilyen méretű beburjánzását a regénybe. A könyv teljes címe voltaképp: Barbara oder die Frömmigkeit und die Juden. A címnek ez a megtoldása talán nem is volna olyan nagy baj, ha a két regény két különböző ábrázolásmódot nem jelentene. Abban a különös helyzetben vagyok, hogy az izlés és művészi igazság nevében kifogásolnom kell a zsidók rovására dolgozó féloldali naturalizmust. Werfel, mint Weininger és olyan sok kiváló zsidó, nem a legendyében ítéli meg népét, viszont nagyon jól ismeri. Egy ok, hogy egyoldalú naturalizmusát rájuk szabadítsa. Míg a zsidók a valóság éles, kíméletlen világításában mozognak, Ferdinánd az ő Barbarájával az idealizálás szépítő árnyékában marad. Viszont a zsidóknak meglehet az az elégtételük, hogy élnek, míg a kissé szerelmes szemekkel nézett Ferdinánd (a jó keresztény, akibe a szerző magát is belecsente), meglehetősen bizonytalanul imbolyog át

önmaga élettörténetén. A regénynek ez a mellékalakokra irányított clair-obscure azonban semmiesetre sem használt a jámbor Barbarának.

Ami azonban az emészthetetlen időnél és a póruljárt zsidóknál is jobban bántott ebben a regényben, az egy különös hamis csengés, amelyet legszívesebben stíl-interferenciának neveznénk el. Interferenciának mondják a fizikában, ha két találkozó hullámmozgás megsemmisíti egymást. Az a két egymást megsemmisítő hullámmozgás, amely e regény állandó interferenciáját adja : a tehetség és az izlés. Az ember tehetsége olyan mint önmaga ; az izlése azonban olyan, amilyen szeretne lenni. Minél elégedetlenebb valaki a saját legbensőbb természetével, annál valószínűbb, hogy izlés és tehetséginterferenciája bekövetkezik. Nemrég temettük el a magyar irodalmi élet egyik nagy alakját, akiben az alaptermészet ellenében keletkezett izlés az írókat teljesen megsemmisítette. Werfelben megrontja. Werfel tulajdonképpen egy Freud-szerű, kicsit kicsinyes, sötét talentum, Európa pszichológiatébolyának a gyermeke, akinek, mint valami lélekvakondoknak, lelke lázas tárnáiból kellene a földet hánynia. Werfel, a tájékozott kultúremler azonban megveti az ilyenféle tehetséget, neki klaszszikus ideáljai vannak, nem szereti a

fegyelmezetlenséget, ő túl van a sznobtudományon, a pszichológián. Az előkelőség nekimegy az őszinteségnek. S az izlésnek sikerül is annyira eltompítania a tehetséget, hogy az embernek az a benyomása, mintha egy nagystílű másodkéz íróval volna dolga, aki még a zsenialitást is bizományba kapta. Viszont a természet is visszaüt ; az izlés még a stílegységet sem éri el, sőt az alaptehetség félszeg rugódozása sokhelyütt mint izléstelenség mutatkozik.

Ortega spanyol folyóirata nemrég közölte Werfel készülő könyvének egyik fejezetét. A sznobizmusnak soha olyan kitűnő élettanát nem olvastam még. A Barbarával kapcsolatban azonban tanulmányt lehetne írni a sznobizmustól való rettegről, mint írói gátlásról. Azt hiszem, e regény minden hibája ebből a félelemből ered. Ez a félelem, mint minden önmagunk elleni harc, nagyon tisztelretreméltóvá köszörülheti a jellemet (Werfel egyike a legrokonszenvesebb szellemeknek), az írókat azonban ez a félelem tönkreteszi. Nem lehet minden mondatunkban őrizkedni, hogy valamit el ne kövessünk. Inkább legyek sznob, minthogy ne akarjak sznob lenni. Különben nem is nehéz belátni, hogy ez a «sznobizmfobia» a sznobizmus gyógyíthatatlan felsőfoka.

Németh László.